

**Tadeusz Kuroczycki, Wojciech
Ryszard Rzepka**

**Zapożyczenia leksykalne z języka
rosyjskiego we współczesnej
polszczyźnie pisanej**

Studia Rossica Posnaniensia 10, 107-115

1978

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

TADEUSZ KUROCZYCKI, WOJCIECH RYSZARD RZEPKA
Poznań

ZAPOŻYCZENIA LEKSYKALNE Z JĘZYKA ROSYJSKIEGO WE WSPÓŁCZESNEJ POLSZCZYŹNIE PISANEJ

1. Celem niniejszego niewielkiego artykułu jest przedstawienie zapożyczeń leksykalnych z języka rosyjskiego funkcjonujących we współczesnej polszczyźnie pisanej a także ich frekwencji i ekstensji w jej podstawowych odmianach stylistycznych: prozie artystycznej, dramacie, publicystyce, tekstach popularnonaukowych oraz drobnych wiadomościach prasowych. W odniesieniu do zapożyczeń tego typu badania, uwzględniające zarówno aspekt ilościowy jak i stylistyczny, nie były dotychczas przeprowadzane, choć zdawano sobie sprawę z ich nieodzowności¹. Uniemożliwił je bowiem brak słownika frekwencyjnego współczesnej polszczyzny pisanej, który został opracowany dopiero ostatnio w latach 1974 - 1977². Jest on podstawą źródłową niniejszych uwag.

2. Wyodrębnienie zapożyczeń leksykalnych z języka rosyjskiego spośród 69677 haseł wyrazowych zarejestrowanych w pięciu tomach słownika frekwencyjnego współczesnej polszczyzny pisanej nie jest sprawą bezdyskusyjną³. Trudności najogólniejszej natury wynikają oczywiście ze znacznej

¹ Por. J. Damborský, *Wyrazy obce w języku polskim (Próba klasyfikacji)*, „Poradnik Językowy” 1974, s. 341 - 355.

² I. Kurcz, A. Lewicki, J. Sambor, J. Woronczak, *Słownictwo współczesnego języka polskiego. Listy frekwencyjne*: t. I *Teksty popularnonaukowe*, t. II *Drobne wiadomości prasowe*, t. III *Publicystyka*, t. IV *Proza artystyczna*, t. V *Dramat*. Polska Akademia Nauk, Instytut Języka Polskiego, Warszawa 1974 - 1977. Listy frekwencyjne dla każdej z wymienionych wyżej odmian stylistyczno-funkcjonalnych sporządzono na podstawie wybranych drogą losowania prób liczących po sto tysięcy wyrazów, cała przebadana próba liczy więc pół miliona wyrazów.

³ Uwzględniliśmy wyrazy przejęte bezpośrednio z języka rosyjskiego. Źródłem pewnej części z nich są oczywiście inne języki (por. np. *aktyw*, *aktywista*, *kolektyw*, *unikalny* z łaciny; *burżuj* z francuskiego; *kombajn*, *chuligan*, *snajper* z angielskiego; *tajba* z fińskiego), do języka polskiego dostały się jednak one za pośrednictwem rosyjskim. Ekscerpcją nie zostały natomiast objęte kalki wyrazowe (słowotwórcze), np.: *rozpracować*, *rozwarstwienie*.

zbieżności polskiego i rosyjskiego zasobu leksykalnego, będącej wynikiem ich wspólnego rodowodu. Ponieważ najczęściej zapożyczeń rosyjskich „nie zdradzają” obce polszczyźnie właściwości fonetyczne, pociąga to za sobą konieczność przeprowadzenia szczegółowych dociekań nad historią znacznej części takich wspólnych leksemów, aby uprawomocnić względnie zakwestionować wysuwane dotychczas opinie o możliwości zapożyczenia danego wyrazu z języka rosyjskiego. Rozbieżne są również niekiedy opinie, co do ewentualnego pośrednictwa języka rosyjskiego. Z tych zatem względów lista zapożyczeń z języka rosyjskiego, jaką można zestawić na podstawie źródeł leksykograficznych oraz szczegółowych studiów o stosunkach językowych polsko-rosyjskich nie jest jeszcze zapewne całkowicie kompletna i nie wszystkie na niej pozycje są całkowicie pewne⁴.

Również więc i przedstawiona poniżej lista zapożyczeń funkcjonujących we współczesnej polszczyźnie pisanej obciążona jest być może pewnym „marginalem błędu” wynikającym z aktualnego niedostatecznego jeszcze i niewyczerpującego rozeznania złożonej problematyki kontaktów językowych

głównodowodzący, dobrosąsiedzki itp. i semantyczne, np.: *zabezpieczyć* ‘zapewnić, zagwarantować coś’, *odstawać* ‘pozostawać w tyle, opóźniać się’, *wiodący* ‘przodujący, główny’, itp. na ogół niemożliwe (zwłaszcza kalki semantyczne) do rozpoznania bez kontekstów, których słowniki frekwencyjne nie dostarczają. Pominięto również nazwy miejscowe i osobowe oraz etnonimy typu *buriat, kałmuk* itp. O kalkach semantycznych z języka rosyjskiego zob. szerzej: P. M. Вайнтрауб, *Семантические изменения в польской лексике под влиянием русского языка*. W: Польские говоры в СССР, часть I, Минск 1973, s. 132 - 146 oraz H. Kurkowska, *Zapożyczenia semantyczne we współczesnej polszczyźnie*. W: Z problemów współczesnych języków i literatur słowiańskich, Warszawa 1976, s. 99 - 110.

⁴ Z ważniejszych źródeł leksykograficznych i prac analitycznych uwzględniliśmy: A. Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, wyd. 2, Warszawa 1970 (dalej skrót: SEJP); F. Sławski, *Słownik etymologiczny języka polskiego* (dotychczas wydane tomy, skrót: SEJP); *Słownik języka polskiego* pod red. W. Doroszewskiego (SJP Dor.); *Słownik wyrazów obcych* PWN, Warszawa 1971 (red. naukowy J. Tokarski); A. Brückner, *Wpływy języków obcych na język polski* (1915), przedruk w: Początki i rozwój języka polskiego, Warszawa 1974, s. 363 - 429; E. Klich (rec.), A. Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego (Pożyczenia ruskie w języku polskim)*, *Slavia Occidentalis VIII* (1929), s. 493 - 510; P. M. Вайнтрауб, *Русские лексические заимствования в польском языке*, „Ученые записки Ташкентского государственного пединститута им. Низами”, т. 45, вып. 3, Ташкент 1964, s. 301 - 326; J. Witkowski, *Rusycyzmy we współczesnym języku polskim*, „Język Rosyjski” 1957, nr 2, s. 73 - 77; H. Milejkowska, *Kilka uwag o rusycyzmach w tak zwanym wiechu i języku potocznym*, „Poradnik Językowy” 1966, s. 256 - 260; T. Bešta, *Z badań nad wschodniosłowiańskimi wpływami językowymi w polszczyźnie romantyków*, *Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego*, t. XVII (1971), s. 199 - 241; D. Buttler, *Nowsze zapożyczenia rosyjskie w języku polskim*. Uniwersytet Warszawski, Filia w Białymstoku. Zeszyty naukowo-dydaktyczne, zesz. 6, Humanistyka t. II, Białystok 1973, s. 5 - 36; M. Rybicka, *Losy wyrazów obcych w języku polskim*, Warszawa 1976.

polko-rosyjskich i w przyszłości może być skorygowana zarówno in plus jak i in minus⁵. Sądzymy jednak, że podstawowy zasób zapożyczeń obecnych w dzisiejszej polszczyźnie pisanej został na niej uchwycony. A oto wyekscerpowane zapożyczenia w układzie alfabetycznym⁶: *aktyw* P — 24, PN — 1, WP — 20 (45); *aktywista* P — 1, WP — 1 (2); *aktywizacja* P — 7, WP — 3 (10); *balagan* D — 6, P — 2, WP — 1 (9) również *balaganiarstwo* D — 3; *barachło* D — 1; *blin* PA — 1; *bolszewik* D — 2 również *bolszewizm* D — 1, *bolszewicki* D — 1; *bumaga* D — 1; *burżuj* D — 1; *car* PA — 1, PN — 4 (5) również *carski* PA — 2, P — 2, PN — 4 (8), *carat* P — 2, PN — 2 (4); *chaltura* P — 1; *chuligan* PA — 1, D — 2, P — 2, WP — 3 (8) również *chuligaństwo* PA — 1, P — 3, WP — 2 (7), *chuligański* P — 4, WP — 4 (8); *ciut-ciut* D — 1; *cwaniak* (por. *cwany* z ros.) PA — 1, D — 4 (5)⁷; *czadra* 'okrycie kobiet na Wschodzie osłaniające twarz' PN — 2; *czajnik* D — 2; *czereśnia* PN — 1; *czort* PA — 2, D — 3 (5); *czystka* WP — 3; *dojarka* P — 2, PN — 1 (3); *dorożka* PA — 3 również *dorożkarski* D — 1, P — 2 (3); *draka* DA — 2; *drań* PA — 3; D — 3 również *drański* PA — 1; *gieroj* PA — 1, D — 1 (2); *gilza* D — 1; *gromki* PA — 3; *instruktaż* P — 1 również *instruktażowy* P — 1; *ka-bura* PA — 2, D — 1(3); *kaleka* (ros. względnie ukr.) PA — 1 oraz derywaty: *kaleki* PA — 1, *kalectwo* PA — 2, PN — 4 (6), *kaleczyć* PA — 1, *kaleczący* PA — 1; *katorga* PN — 1; *keramzytowy* (por. *keramzyt* z ros.) P — 1; *kipiątek* D — 1; *kolektyw* D — 1, P — 2, PN — 1, WP — 2 (6) oraz *kolektywnie* PA — 1, WP — 2 (3); *kolektywizacja* PN — 2; *kolchoz* P — 1, WP — 2; *kolchoźnik* P — 2, WP — 2 (4); *kombajn* P — 9, WP — 2 (11) oraz derywat *kombajnować* P — 1; *komsomolec* D — 1; *kufajka* PA — 1; *kulebiak* PA — 1; *koczujący* (por. *koczować* z ros. względnie ukraińskiego) WP — 1; *kulak* (ros. lub ukr.) PA — 1; *łajba* D — 1; *machorkowy* (por. *machorka* z ros.) PA — 1; *majaczyć* ||*majaczyć się* (ros. względnie ukr.) PA — 2, D — 1 (3) również *majaczenie* D — 1; *majak* (ros. względnie ukr.) PA — 1, D — 1 (2); *mamut* PN — 1; *manierka* PA — 1,

⁵ Choć i my w miarę możliwości staraliśmy się rozwickać wspomniane wyżej rozbieżności ocen w odniesieniu do zapożyczeń obecnych we współczesnej polszczyźnie pisanej. Nowsze badania skorygowały zresztą sporo intuicyjnych raczej opinii dawniejszych badaczy.

⁶ Po hasle kolejno podajemy w jakich odmianach funkcjonalno-stylistycznych zapożyczenie zostało poświadczone i jaka jest jego frekwencja (skrót: PA — proza artystyczna, D — dramat, P — publicystyka, PN — teksty popularnonaukowe, WP — drobne wiadomości prasowe), po słowie również ewentualne derywaty utworzone od danego zapożyczenia. Jeżeli konkretne zapożyczenie występuje w dwu lub więcej odmianach stylistyczno-funkcjonalnych polszczyzny pisanej, na końcu zapisu podajemy w nawiasie ogólną jego frekwencję.

⁷ Pochodzenie ostatecznie nie rozstrzygnięte: Brückner SEJP zestawia z *cwany* z ros. *чан*, Sławski SEJP opowiada się za rodzimością wyrazu, E. Klich, op. cit. oraz B. Wieczorkiewicz (*Z badań nad gwarą warszawską XIX wieku*, Prace Filologiczne, t. 18, część 4, Warszawa 1965) opowiadają się za pochodzeniem z języka rosyjskiego.

D — 1 (2)⁸; *matros* PA — 2; *mechanizator* P — 1⁹; *metka* 'oznakowanie towaru, kartka informacyjna' D — 1, WP — 1 (2); *morda* (ros. względnie ukr.) PA — 1, D — 3 (4); *nabór* WP — 1; *normatyw* P — 4; *oszołomić* PA — 2 również derywaty: *oszołomienie* PA — 1, *oszołomiony* PA — 2, *oszałamiający* PN — 1¹⁰; *pepesza* PA — 1, D — 1 (2) również *pepeszka* PA — 1; *pieriepalki* D — 1; *ptoszczadka* PA — 1; *politechnizacja* PA — 2, D — 1, WP — 1 (4); *prawosławie* PN — 1 również *prawosławny* P — 2, PN — 1 (3); *przejaw* PA — 1, P — 8, PN — 8, WP — 1 (18)¹¹; *racjonalizatorski* (por. *racjonalizator* z ros.) P — 3, WP — 2 (5)¹²; *roboczy* (ukr. względnie ros.) PA — 1, P — 15, WP — 5, PN — 13 (34) również *roboczno* P — 1, *roboczodniówka* PA — 1, *roboczogodzina* P — 1; *rozróbka* (por. *rozróbka* z ros.) PA — 1, D — 1 (2) również *rozróbkarz* PA — 1; *rubel* P — 1, D — 5, PN — 3 (9)¹³ również *pozarublowy* P — 1; *samodzierzca* D — 1; *samogon* D — 2; *snajper* PA — 1¹⁴; *snopowiązałka* P — 1, WP — 2 (3); *sobór* PA — 1, P — 7, PN — 1 (9) również *soborowy* PA — 1, P — 6 (7); *sojusz* PA — 1, P — 16, WP — 3 (20) również *sojuszniczy* PA — 1, P — 6 (7), *sojusznik* PA — 3, P — 6, PN — 1, D — 1 (11); *sopka* 'stożek wulkanu' PN — 1; *souchoz* PA — 1, P — 1 (2); *sowiecki* D — 1; *sowiec* D — 1; *spartakiada* WP — 4; *spec* D — 1; *specyfika* PA — 1, PN — 3, WP — 1 (5); *sputnik* PA — 2, D — 1, WP — 1 (4); *subotnik* PA — 2; *sukinsyn* D — 1; *sybirak* PA — 1; *szarańcza* PA — 1, PN — 3 (4)¹⁵; *szaszłyk* D — 1; *szkolić* PA — 1, P — 2, PN — 1, WP — 1 (5) oraz derywaty *przeszkolić* WP — 1, *szkolenie* PA — 2, P — 16, PN — 3, WP — 15, D — 1 (37), *szkolenie się* P — 1, *szkoleniowy* PA — 1, P — 3, PN — 2, WP — 2 (8), *szkoleniowo* WP — 1, *szkolący* P — 1, *przeszkolenie* PA — 1, *przeszkolony* P — 1, WP — 1 (2), *wyszkolenie* P — 1, PN — 1, *wyszkolony* PA — 1, PN — 1 (2)¹⁶; *sztampa* PN — 1; *szynel* PA — 3;

⁸ A. Brückner SEJP i *Słownik Warszawski* wywodzą z rosyjskiego. SWO i SJP Dor. raczej z niemieckiego *Manöverflasche*.

⁹ Według P. M. Вайнтрауба, op. cit., zapożyczenie z rosyjskiego. Za przypuszczeniem tym przemawia pojawienie się tego wyrazu w języku polskim dopiero w latach pięćdziesiątych (zob. SJP Dor.).

¹⁰ W szczegółach porównaj: Z. Kempf, *Jak powstał polski wyraz oszołomić? Studium o funkcjach przedrostków *obъ i *o-*, „Język Polski” 1977, s. 165 - 177.

¹¹ SJP Dor. cytuje z końca XIX wieku (m. in. z Orzeszkowej, Żeromskiego).

¹² Według P. M. Вайнтрауба, op. cit., zapożyczenie z rosyjskiego. Za przypuszczeniem tym przemawia pojawienie się tego wyrazu w języku polskim dopiero w okresie powojennym, SWO uznał go za derywat od *racjonalizować*.

¹³ W postaci *rubl* zapożyczenie znane już staropolszczyźnie.

¹⁴ Według H. Rybickiej op. cit. i SJP Dor. z języka rosyjskiego, według SWO bezpośrednio z języka angielskiego.

¹⁵ Według B. Strumińskiego (zob. *Польски лексични українізми з фауни. Назви диких тварин*, Slavia, t. 38, s. 101 - 109) zapożyczenie z ukraińskiego; SJP Dor. i SWO opowiadają się za przejściem tego wyrazu z języka rosyjskiego.

¹⁶ Według źródeł poprawnościowych z II poł. XIX i początków XX w. oraz D. Butlerowej op. cit. *wyszkolić*, *szkolić* jest pożyczką z rosyjskiego. Cała grupa ma w polszczyźnie poświadczenia bardzo późne, właściwie dopiero (poza odosobnionym *wyszko-*

tank PA—1; *trockista* P—1; *tuman* PA—2, PN—1 (3); *unikalny* P—1, PN—1 (2); *wojłok* PN—1; *won* D—3; *wraży* PA—1; *zakąska* PA—1¹⁷; *zaniżony* (por. *zaniżyć* z ros.) P—1¹⁸; *znachor* (ros. względnie ukr.) PA—4.

Na liście powyższej zarejestrowanych zostało 136 wyrazów, 92 z nich jest bezpośrednimi zapożyczeniami, 44 to formacje pochodne, derywowane już na gruncie języka polskiego od zapożyczonych podstaw¹⁹. Spora ilość derywatów od zapożyczeń świadczy o dobrym zakorzenieniu się znacznej ich części w polskiej leksyce. Zresztą czytając zestawioną wyżej listę nie trudno zauważyć, że w większości są to wyrazy należące do czynnego zasobu słownikowego każdego wykształconego Polaka.

3. Pozyceję wyrazu w zasobie leksykalnym języka wyznacza między innymi jego frekwencja i ekstensja tekstowa, to znaczy zasięg występowania ograniczony do jednego typu tekstów (stylu, odmiany funkcjonalnej języka) albo obejmujący kilka ich rodzajów²⁰. Analiza zapożyczeń z języka rosyjskiego przeprowadzona pod tym właśnie kątem ujawnia kilka interesujących prawidłowości.

Najbardziej nasycona zapożyczeniami rosyjskimi i derywatami od nich jest PA. Z PA odnotowaliśmy ich bowiem 63, co stanowi 46% całego (obejmującego 136 wyrazów) odnotowanego zasobu tych zapożyczeń, w D wystąpiło ich 45 (33%), w P—47 (34%) oraz w PN i WP po 31 (23%); D i P oraz teksty PN i WP są więc w identycznym stopniu nimi nasycone. Największe nasylenie PA zapożyczeniami jest najprawdopodobniej wynikiem jej największego zróżnicowania tematycznego w porównaniu z innymi rodzajami tekstów, czego zewnętrznym wyrazem jest najbardziej zróżnicowane i bogate słownictwo. Najbardziej charakterystycznymi zapożyczeniami są: dla D—*balagan* (6), dla P—*aktyw* (24), *sojusz* (16), *szkolenie* (16), dla PN—*roboczy* (13), dla WP—*aktyw* (20), *szkolenie* (15), dla PA trudno wskazać charakterystyczne zapożyczenia, bowiem rozpiętość frekwencji zapożyczeń jest w tej odmianie funkcjonalnej polszczyzny bardzo mała od 4 do 1.

Analiza ekstensji badanych wyrazów, polegająca na pogrupowaniu ich według zasięgów w 5 badanych stylach, ujawnia znaczne jej zróżnicowanie. Największy wskaźnik 5 (gdy zapożyczenie wystąpiło we wszystkich stylach)

lenie, wyszkolony notowanym przez Słownik Warszawski z końca XIX w.) z lat powojennych (por. SJP Dor.). W języku rosyjskim *szkolić, wyszkolić* jest dobrze udokumentowane już od XVIII wieku (dane ze słowników). Możliwość zapożyczenia z rosyjskiego jest więc bardzo prawdopodobna.

¹⁷ Por. D. Buttlerowa, op. cit. Również według źródeł poprawnościowych z II połowy XIX i początku XX wieku pożyczka z rosyjskiego.

¹⁸ Por. D. Buttlerowa, op. cit.

¹⁹ Niektóre zapożyczenia na powyższej liście reprezentowane są tylko przez derywaty. Por. np. *machorkowy* (*machorka*), *racjonalizatorski* (*racjonalizator*), *cwaniak* (*cwany*).

²⁰ Por. D. Buttlerowa, H. Kurkowska, H. Satkiewicz, *Kultura języka polskiego*, Warszawa 1973, s. 37.

osiągnęło jedynie 1 zapożyczenie (*szkolenie*), wskaźnik 4 (zapożyczenie obecne w czterech stylach) jedynie 7 zapożyczeń (zaledwie 5% zasobu), wskaźnik 3 osiągnęło 10 zapożyczeń (7%), wskaźnik 2 - 37 zapożyczeń (27%) i wreszcie wskaźnik 1 (występowanie ograniczone do jednego tylko stylu) aż 79 zapożyczeń (58% zasobu)²¹. Jeżeli uznać, że wskaźnik 5 - 3 wskazuje na dużą „ogólność” (rozpowszechnienie) wyrazu, wskaźnik 2 na rozpowszechnienie średnie a 1 na niewielkie, to przytoczone wyżej dane dowodzą, że jedynie nieznaczna część opisanych zapożyczeń (o wskaźniku 5 - 3) weszła do podstawowego zasobu słownego polszczyzny pisanej (18 wyrazów — ok. 13% zasobu). Oto zapożyczenia należące do tej grupy: a) o wskaźniku 5: *szkolenie*, b) o wskaźniku 4: *chuligan, kolektyw, przejaw, roboczy, sojusznik, szkolić, szkoleniowy*, c) o wskaźniku 3: *aktyw, balagan, carski, chuligaństwo, politechnizacja, rubel, sobór, specyfika, sputnik*.

Nieco liczniejsza jest grupa zapożyczeń o średnim stopniu rozpowszechnienia (wskaźnik 2, 37 zapożyczeń, 27% zasobu), gros (79 zapożyczeń, 58% zasobu) stanowią jednak zapożyczenia znaczeniowo bądź stylistycznie wyspecjalizowane o ekstensji ograniczonej, nie należące do podstawowego zasobu słownictwa współczesnej polszczyzny pisanej (w nielicznych tylko wypadkach można mieć co do tego wątpliwości) i — jak przeliczenie wskazuje — skupione głównie w obrębie jej odmiany artystycznej. W PA wystąpiło bowiem 24, w D — 22 zapożyczenia poświadczone w jednym tylko stylu (czyli w sumie 58% wszystkich zapożyczeń o ekstensji ograniczonej).

4. Obserwacje nad frekwencją (f) umożliwiają obiektywny podział opisywanego zasobu zapożyczeń na: a) należące do słownictwa częstego (SC) współczesnej polszczyzny pisanej i b) należące do słownictwa rzadkiego (SR). W celu dokonania tego podziału posłużymy się wskaźnikiem częstości średniej \bar{f} ($\bar{f} = \frac{N}{W}$, gdzie N=liczba wyrazów w próbie, W=liczba haseł w próbie)²²

wprowadzonym do badań statystycznych nad leksyką przez W. Kuraszkiewicza i J. Sambor²³. Wedle tego kryterium podziału leksyki na klasy SC i SR wyrazy częste lub rzadkie — to wyrazy o częstościach większych lub mniejszych od częstości średniej. W naszym wypadku częstości średnie (\bar{f}) dla poszczególnych stylów, obliczane według podanego wyżej wzoru wynoszą

²¹ Jest to zarazem miara tak zwanej dyspersji prostej (stopień rozproszenia częstości wyraża się liczbą stylów, w których dany wyraz występuje). Zob. J. Sambor, *Słowa i liczby. Zagadnienia językoznawstwa statystycznego*, Warszawa 1972, s. 31 - 32.

²² W naszym wypadku dla każdego stylu N=100 000 wyrazów. W odpowiednio dla PA — 16 380, dla D — 11 217, dla P — 12 080, dla PN — 15 300, dla WP — 14 700 wyrazów.

²³ Zob. W. Kuraszkiewicz, *Rzeczowniki w „Wizerunku” Mikołaja Reja*, „Pamiętnik Literacki” 1969, zes. 4 oraz J. Sambor, *O słownictwie statystycznie rzadkim*, Warszawa 1975, s. 9 - 10,

dla PA—6, dla D—9, dla P—9, dla PN—7, dla WP—7, dla całości zatem możemy przyjąć $\bar{f}=8$. Zapóżyczenia należące do SC współczesnej polszczyzny pisanej mają zatem $f \geq 8$, należące do SR $f < 8$. Przyjmując z kolei za wzór schemat bardziej szczegółowego podziału leksyki na klasy częstości zaproponowany przez J. Sambor (op. cit.), badane zapóżyczenia pogrupować możemy następująco:

I. Słownictwo częste (SC), $f \geq 8$

1. $f \geq 50$, bardzo częste; brak przykładów
2. f od 8 do 49, częste; 15 zapóżyczeń (11% całego zasobu)

II. Słownictwo rzadkie (SR), $f < 8$

3. f od 5 do 7, niezbyt rzadkie; 12 zapóżyczeń ($\approx 9\%$ zasobu)
4. $f=3$, $f=4$, rzadkie; 24 zapóżyczenia ($\approx 17,5\%$ zasobu)
5. $f=2$, $f=1$, bardzo rzadkie; 85 zapóżyczeń (62,5% zasobu)

Oto zapóżyczenia należące do klasy SC oraz niezbyt rzadkie ułożone wedle malejących częstotliwości: *aktyw 45, szkolenie 37, roboczy 34, sojusz 20, przejaw 18, sojusznik 11, kombajn 11, aktywizacja 10, rubel 9, balagan 9, sobór 9, chuligan 8, chuligański 8, carski 8, szkoleniowy 8, chuligaństwo 7, soborowy 7, sojuszniczy 7, drań 6, kalectwo 6, kolektyw 6, car 5, cwaniak 5, czort 5, racjonalizatorski 5, specyfika 5, szkolić 5.*

Zestawienie powyższe unaocznia, że znakomita większość słownictwa zapóżyzonego z języka rosyjskiego skoncentrowała się w strefie SR (89% zasobu), jedynie 15 zapóżyczeń (11% całości) uplasowało się w strefie SC, żadne z zapóżyczeń nie przekroczyło natomiast granicy słownictwa bardzo częstego. Uderza również fakt, że aż 62,5% całego zasobu to wyrazy we współczesnej polszczyźnie pisanej bardzo rzadkie. Jest to ogólnie rzecz biorąc koncentracja znacznie, bo o 10% wyższa od przeciętnej dla różnego rodzaju tekstów, przeciętnie bowiem SR stanowi tylko około 80% ogółu słownika tekstu²⁴. Równie wyraziście uwidacznia się koncentracja zapóżyzonego słownictwa w sferze leksyki rzadkiej, gdy rozpatrzyć ją odrębnie w poszczególnych stylach. I tak np. w PA aż 88% całej (63 wyrazy) grupy zapóżyczeń, która występuje w tej odmianie stylistycznej polszczyzny, skumulowało się w warstwie słownictwa rzadkiego ($f=1$, $f=2$), w D—82%, w PN i WP—71%, w P—66%; szczególnie wyróżnia się w tym względzie PA i D, w których koncentracja ta jest największa. Słownictwo bardzo rzadkie to słownictwo o ekstensji bardzo lub średnio ograniczonej (por. punkt 3), o wskaźniku rozpowszechnienia 1 lub 2. W wypadku PA i D obydwie te wskaźniki (tzn. wskaźnik ekstensji i frekwencji) są zbieżne: PA i D grupuje bowiem 58% całej grupy zapóżyczeń o ekstensji ograniczonej do jednego tylko stylu i posiadają zarazem najwyższy wskaźnik skumulowania zapóżyczeń (PA—88%, D—82%) w warstwie słownictwa bardzo rzadkiego. Jest to, jak już wspomnieliśmy,

²⁴ J. Sambor, op. cit., s. 14.

pochozna największego zróżnicowania tematycznego języka artystycznego (który teksty PA i D reprezentują) w porównaniu z innymi stylami, które z kolei rzutuje na obfitość i różnorodność słownictwa.

5. Zestawiona w początkowej części artykułu lista zapożyczeń z języka rosyjskiego egzystujących we współczesnej polszczyźnie pisanej nie obejmuje oczywiście całego ich zasobu funkcjonującego obecnie w języku polskim, a nawet w polszczyźnie pisanej. Nie znalazły się na niej takie np. zapożyczenia jak *samodzierzawie*, *stupajka* (por. ros. *cmynaï-ka*), które okazjonalnie wypisaliśmy z prasy²⁵. Listę tę moglibyśmy oczywiście rozszerzyć, choćby o takie zapożyczenia, jak np.: *baba jaga*, *chandra*, *dekabrysta*, *fistaszek*, *gazik*, *jarrowizacja*, *kopiejka*, *krupczatka*, *landrynki* (od nazwiska producenta tego rodzaju cukierków Łandrina), *łunochod*, *nachalny*, *namolny*, *nieudacznik*, *pagony*, *polarnik*, *reszka*, *rubaszny*, *szajka*, *samowar*, *tajga*, *tundra*, *transzeja* (z francuskiego za pośrednictwem rosyjskim), *wybyć*, *zawyżzyć*, *zjelczeć* itp., co do których nie ma wątpliwości, że nieobce są współczesnej polszczyźnie zarówno mówionej jak i pisanej²⁶. Widocznie są one jednak w języku pisanym na tyle rzadkie, że nie uchwyciła ich nawet półmilionowa próba leksykalna, będąca podstawą słownika frekwencyjnego polszczyzny.

Istnieje wreszcie dosyć spora grupa zapożyczeń egzystujących głównie w języku mówionym i to raczej nie w jego odmianie starannej, lecz w nurcie „średnim” i „niskim” (terminy T. Skubalanki)²⁷, a nawet w gwarze miejskiej, jak np. następujące: *apiać*, *bradziażyć się*, *kić* ‘więzienie’ (zapożyczenie z rosyjskiej gwary złodziejskiej), *kimać* (zapożyczenie z rosyjskiej gwary złodziejskiej), *dzierzymorda*, *odsiadka*, *odstawka*, *przeputać*, *przykaraulić* (por. ros. *караулить* ‘pilnować’), *ryło*, *smykatka*, *wredny*, *taskać*, *rugać*, *zairwaniać* itp. Są to wyrazy silnie nacechowane emocjonalnie (ekspresywizmy), a nawet niekiedy obelżywe i wulgarne (por. *szantrapa*, *swolocz*).

To właśnie nacechowanie oraz wyraźnie ograniczona ekstensja społeczna sprawia, że do starannej literackiej polszczyzny pisanej przenikają rzadko i to raczej jako elementy stylizacyjne (charakteryzujące np. język postaci)²⁸.

²⁵ *Samodzierzawie*, w: „Polityka” 1976, nr 35, s. 15; *stupajka*, w: „Polityka” 1976, nr 40, s. 8.

²⁶ Mają one współczesne poświadczenia cytatywne, choćby w SJP Dor., czy też w *Słowniku języka polskiego* pod red. S. Skorupki, H. Auderskiej, Z. Łempickiej (tzw. małym), Warszawa 1968. Listę tę moglibyśmy oczywiście znacznie rozszerzyć wyliczając historyzmy (jak np. *wiorsta*, *arszyn*, *pud*, *czynownik*, *ochrana*, *ukaz*, *zsyłka*, *kibitka*, *knut*, *soświetnik*, *taczanka* itp.) względnie nazwy typowo rosyjskich realiów: *czastuszka*, *balalajka*, *katiusza*, *armiak* ‘płaszcz ochronny’, *papacha*, *rubaszka*, *walonki* itp.

²⁷ Por. T. Skubalanka, *Rola języka mówionego i pisanego*. W: *Język polski. Poprawność, piękno, ochrona*. Bydgoszcz 1969, s. 12 - 13.

²⁸ Por. też H. Milejewska, *Kilka uwag o rusycyzmach w tzw. wiechu i języku potocznym*, op. cit. Również i na naszej liście zanotowanych zostało nieco tego rodzaju

Podsumowanie: Słownik frekwencyjny współczesnej polszczyzny poświadcza obecność w polszczyźnie pisanej sporej grupy bezpośrednich zapożyczeń z języka rosyjskiego (92 wyrazy) oraz utworzonych od nich derywatów (44 wyrazy). Niektóre z nich są produktywnymi podstawami słowotwórczymi.

Najbardziej nasycona zapożyczeniami rosyjskimi jest proza artystyczna (46% całego zasobu), bardziej wyrównany jest ich udział w tekstach dramatycznych (33%), publicystycznych (34%) oraz popularnonaukowych i wiadomościach prasowych (po 23%). Przeważną część zarejestrowanego w słowniku frekwencyjnym zasobu zapożyczeń (58%) to zapożyczenia znaczeniowo bądź stylistycznie wyspecjalizowane, o ekstensji ograniczonej do jednej odmiany stylistyczno-funkcjonalnej współczesnej polszczyzny pisanej, 42% zasobu ma szeroki bądź średni stopień rozpowszechnienia. Znakomita większość zapożyczonego słownictwa (85%) skoncentrowana jest w strefie słownictwa rzadkiego (zapożyczenia o frekwencji od 7 do 1), 10% zasobu należy do słownictwa częstego (zapożyczenia o frekwencji od 45 do 8). Słownik frekwencyjny nie uchwycił wszystkich zapożyczeń z rosyjskiego obecnych w dzisiejszym języku polskim ze względu na znaczne wyspecjalizowanie znaczeniowe i stylistyczne poważnej ich części.

ekspresywizmów (por. *barachło, bumaga, pieriepałki, won*) z tekstów dramatycznych, a więc silnie związanych z językiem potocznym.